

TAVALUGEJA JA LIHTLUGEJA?

Juba pikka aega on mulle tundunud, et rääkides lugejast, ei räägi me alati õigete sõnadega. Kes on lugeja? Kuidas kutsutakse inimest, kes loeb raamatuid? Peale neutraalse üldmõiste tehakse harilikult selget vahet, kas tegemist on professionaali või asjaarmastajaga. Elukutselist lugejat nimetatakse kriitikuks, arvustajaks, kirjandusteadlaseks, kirjandusuurijaks, kirjandustoimetajaks, professionaalseks lugejaks... Aga need, kes loevad raamatuid oma lõbuks, lihtsalt lugemisrõõmust ja huvist kirjanduse vastu? Enamasti kutsutakse neid lihtlugejateks või tavalugejateks. Lugemishuviliste inimeste puhul on see kõige sagedasem määratlus. Ent pole vaja pikemalt selgitada, et nimetused lihtlugeja ning tavalugeja väljendavad kergelt alavääristavat suhtumist, paikapannemist ja teatavat üleolekutunnet. Lihtlugejad ja tavalugejad on justkui teisejärgulised võrreldes professionaalidega ja seda „puudust“ tajuvad küllalt sageli ka kirjandusinimesed ise, kui võtavad näiteks avalikkuse ees lugemise ja raamatute teemal sõna. Olen pannud tähele, kui sõna lihtlugeja või tavalugeja on professionaalil juba üle huulte lipsanud, rutatakse ennast parandama, asja siluma, kasutades mõnivaid väljendeid: „n-ö lihtlugeja“, „nn tavalugeja“ jne. Pole ju viisakas kedagi halvustada, ennast paremaks pidada, ometi seda tahtlikult või tahtmatult tehakse.

Vahel siiski kasutatakse tava- ja lihtlugeja mõistet ka sel juhul, kui artikli autor ei soovi esitada oma arvamust spetsialisti positsioonilt, vaid

püüab jagada üksnes oma lugemismuljeid: „Kuna allakirjutanu pole professionaalne ajaloolane, vaid tavaline lihtlugeja, ei üritagi ta raamatut vaadelda nii-öelda puht (ajaloo)teaduslikust vaatevinklist.“¹ Nii või teisiti – tava- ja lihtlugeja viitavad asjatundmatusele või väljendavad iga-kingsepp-jäägu-oma-liistude-juurde suhtumist.

On üllatav, et liht- ja tavalugeja asemel pole eesti keeles üldse kasutusel sõna *harrastuslugeja*. Google'i otsingumootor andis lihtlugejale 401 viidet, tavalugejale 300 ja harrastuslugejale vaid üheainsa (!) viite kirjastus Tänapäeva koduleheküljel, kus Olavi Tapan tutvustab Gordon Brook-Shepherdi raamatut „Raudlabürint“: „Eesti ajaloo seisukohalt tekitab „Raudlabürint“ kindlasti mõrusid tundeid, kuid pakub samas harrastuslugejale ohlraga põnevust ja ajaloouurijatele oltralt seni avaldamata teavet...“² Ei mingit üleolevat tooni, kirjandustoimetaja poolt igati lugupidav suhtumine raamatu-huvilisse lugejasse.

Umbes kuu aeg hiljem kordan katset. NETI kataloog *harrastuslugeja* pärin-gule vastavaid lehekülgi ei leia, Google'i otsingumootor küsib nõutult: „Kas mõtlesite *harrastusliiga*?“ Ent pakub siiski viite ühele kirjandusblogile „Kirjandus on retk tõe leidmiseks“, mille sissejuhatuses noor autor Nikolai Kunitsõn tagasihoidlikult märgib: „Antud blog ei pretendeeri mingile kriitikaauhinna-

¹ I. P a l l i, „Mina teil teelt eest ei lähe...“ – Maaleht 29. XI 2007.

² http://www.tnp.ee/ajaleht?article_id=62&news_id=41

le. Tegemist on algaja harrastuslugeja subjektiivsete ning pealiskaudsete arvamustega erinevatest teostest.”³

Igapäevases keelekasutuses on käibel sõnad, nagu harrastuskirjanik, harrastuskunstnik, harrastusfotograaf, harrastussportlane, harrastuskalastaja... Need on kõik neutraalsed mõisted, millel puudub halvustav tähendusvarjund, mis nimetavad tegijaid nende õigete nimedega ja tähistavad huvilisi, kes vabal ajal tegelevad armastatud hobiga. Paljud harrastajad on oma hobile sedavõrd pühendunud, et ei erine oma oskuste ja taseme poolest sugugi professionaalidest. Vahe on üksnes selles, et hobi eest palka ei maksta. Ent miks pole selles meeldivalt avaras harrastajatemaailmas harrastuslugejat, vaid on selle asemel liht- ja tavalugeja? Küllap on kirjanduse puhul põhjus ajalooliselt kujunenud. Kolmnurgas autor-teos-lugeja on ikka läbi aegade valitsenud lugeja suunal pigem võta-ja-loe! suhtumine. Seda pole muutnud ilmselt ka 1960. aastate lõpus moodi läinud retseptiooniteooria, mis kinnitas, et lugeja on teose kaasautor. Kui ikka kirjaniku loodud teoseid pole, võivad lugejad enne uinumist lugeda paremal juhul lambaid. Ehk tsiteerides Jan Blomstedti tuntud „Lugejate revolutsiooni algust”: „Kirjandusmaailma tipuks on kirjanikud. Ühe kirjaniku jalge ees on palju lugejaid, umbes põlvkõrgusel mõni kriitik.”⁴

Väljend *lihtlugeja* on õigustatud ehk vanema kirjanduse puhul. Papa Jannseni pajatusi lugevat talupoega oleks vast tõesti liiga pretensioonikas nimetada veel harrastuslugejaks ja seepärast puudub ka kirjandusloolises kontekstis lihtlugejal halvustav varjund: „Jannsen soovis, et kirjutatust alati aru saadaks. Võõras keeles õppinud haritlaste emakeelsed tekstid olid pahatihti keerulised

³ <http://nikitheone.blogspot.com/>

⁴ J. Blomstedt, Lugejate revolutsioon. – J. Blomstedt, Kosmopoetika. Tallinn: Vagabund, 1994, lk 219.

ja kohmakad ning jäid lihtlugeja jaoks võõraks ja kaugeks.”⁵

Tava- ja lihtlugeja on muutunud eesti keeles omamoodi kinnismõisteks, mida kasutatakse sageli lihtsalt mugavusest, mõtlemata selle sõna tähendusvarjundile. Eesti Maaülikooli koduleheküljel on isegi uudis sellest, et „Maaülikooli teadusraamatukogu teenindab ka tavalugejaid”. Loomulikult soovitakse teatada, et raamatuid saavad laenutada peale ülikoolirahva ka teised inimesed, aga siis võiks öelda lihtsalt, et teadusraamatukogu teenindab kõiki lugejaid.

Paljudel juhtudel on tajutav, et kirjutise autor ei soovi lugejat kuidagi alahinnata, ometi on jäädud levinud stampväljendi juurde: „Raamat on mõeldud laiale huviliste ringile. Eelkõige tavalugeja mõtteleenu ergutamiseks joonistas kunstnik Elen Apsalon autori nõuannetele toetudes sellesse ka mõned kujutluspildid.”⁶ Enamjaolt muutuks vahendatav sõnum vastuvõtja jaoks märksa selgemaks, kui kasutada liht- või tavalugeja asemel lihtsalt sõna *lugeja*.

Mõiste *tavalugeja* ei häiri silma ja on omal kohal nendes meediatekstides, mis räägivad spetsiifilistel teemadel (meditsiin, laevaehitus, sõjandus, IT-valdkond, disain jne). Antud juhtudel soovitaksegi eristada tsunfti kuuluvaid inimesi ja ülejäänud lugejaid. Näiteks: „Siiski pole tavalugejate teadusse Eesti disainerite vägitegudest väga palju edulugusid jõudnud. Disainiala jaguneb ka äärmiselt erinevateks kildkondadeks.”⁷ – „Romaan pakub ka ootamatult detailset ja usutatavat pilti ka mehe komplitseeritud neurokirurgi tegevu-

⁵ A. Pallas, Papa Jannsen – suurte algatuste mees, sihiseadja ja rajaraiuja Eesti ajakirjandusmaastikul. – Postimees 1. XII 2006.

⁶ Tsitaat Lihula Muuseumi koduleheküljelt. – <http://muuseum.lihula.ee/?page=1004&selected=2845>

⁷ S. Sonne, Disainiinfo keskuse ambid plaanid. – http://mulje.ee/Disainiinfo_keskuse_ambid_plaanid

sest. Ta mõtleb tagasi, oma eelmisele tööpäevale... ning need kirjeldused on raamatus tõesti üks meditsiinterminoloogia tulevärk, mis ilmselt vaimustab meedikuid ning viib päris ahastusse tavalugeja.”⁸

Tava- ja lihtlugeja meenutab igavat pesupulbireklaami, kus tavalise pesupulbri taustal tõstetakse esile Arieli erilisust ning kvaliteeti. Loobume siis lõpuks ometi sellisest arrogantsist! Kas olete kusagil kohanud sõnu, nagu lihtkirjanik, tavakunstnik, tavafotograaf, lihtkalastaja, lihtsportlane? Selliseid veidraid sõnakombinatsioone lihtsalt ei esine, ent kirjanduses on säärane narvus justkui iseenesestmõistetav.

Et asi oleks kujukam, toon võrdluse kalapüügivallast. Harrastuskalastajad on sageli oma alale pühendunud fanaatikud. Nad käsitsevad imeosavalt spinningut, mängivad lendõngega nagu žonglöörid, tunnevad suurepäraselt kalade käitumist ning istuvad turgutades vee peal isegi siis, kui jää on nende alt juba sulanud. Nad ei jää elukutselisest kaluritest oma oskuste poolest mitte millegagi maha, lihtsalt kalapüük pole nende amet ja seetõttu nad ongi harrastuskalastajad. Täpselt nii on

tegelikult lood ka nende vaeste tava- ja lihtlugejatega. Ka nende hulgas on väga palju lugemisele pühendunud, lugemist armastavaid inimesi, kes ostavad palju raamatuid, kulutavad selleks märkimisväärse osa oma säästudest ning erinevalt paljudest professionaalidest tõesti ka loevad eesti kirjanike teoseid. Harrastuslugejate seas kohtab haruldasi friike, kelle lugemus on tohutu: kes võib peast tsiteerida sadu värse, kes neelab ulmet, kes ajaloolisi romaane, kes süveneb filosoofiasse. Kallata nad kõik mingisse tavalugejapatta oleks ilmselgelt ülekohtune. Ja kõike seda lihtsalt sellepärast, et lugemine pole nende leivatöö.

Teen ettepaneku kasutada halvustava tava- ja lihtlugeja asemel edaspidi rohkem harrastuslugeja mõistet. Harrastuslugeja on igati väärikas tegelane ja lugemine teadagi rahuarmastav, rahuldustpakkuv ning hinge õilistav tegevus. Muidugi on alati veelgi parem kasutada lihtsalt lugeja mõistet, mis oleks kõigi suhtes võrdväärne ja demokraatlik. Kui aga ilma lahterdamata ei saa, siis olgu professionaalide kõrval ikka pigem harrastuslugejad.

⁸ A. Soosaar, Päevaportree neurokirurgist. Ian McEvan. Laupäev. Tänapäev, 2006, 311 lk. – Lege Artis 2007, nr 4, lk 38–39.